

Autorité de protection des données
Gegevensbeschermingsautoriteit

Advies nr. 62/2023 van 9 maart 2023

Betreft: Voorontwerp van wet tot wijziging van de wet van 4 december 2007 betreffende de sociale verkiezingen, van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven en van de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk (CO-A-2023-030)

Vertaling¹

Het Kenniscentrum van de Gegevensbeschermingsautoriteit (hierna "de Autoriteit"), aanwezig: de dames Cédric Morlière, Nathalie Ragheno en Griet Verhenneman, en de heren Yves-Alexandre de Montjoye, Bart Preneel en Gert Vermeulen;

Gelet op de wet van 3 december 2017 tot oprichting van de Gegevensbeschermingsautoriteit, met name de artikelen 23 en 26 (hierna "WOG");

Gelet op artikel 25, lid 3, van de WOG volgens hetwelk de beslissingen van het Kenniscentrum bij meerderheid van stemmen worden aangenomen;

Gelet op Verordening (EU) 2016/679 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van Richtlijn 95/46/EG (hierna "AVG");

Gelet op de wet van 30 juli 2018 betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens (hierna "WVG");

Gelet op de adviesaanvraag van de heer Pierre-Yves Dermagne, vice-eersteminister en minister van Economie en Werk (hierna "de minister" of "de aanvrager"), ontvangen op 6 februari 2023;

¹ Voor de oorspronkelijke versie van de tekst, die collegiaal werd gevalideerd, cf. de Franse versie van de tekst, die beschikbaar is in de FR-versie van de rubriek "adviezen" van de website van de Autoriteit.

Brengt op 9 maart 2023 het volgende advies uit:

I. Onderwerp en context van de adviesaanvraag

1. De minister heeft de Autoriteit om advies gevraagd over de artikelen 5, 6, 7, 9 en 25 van een voorontwerp van wet *tot wijziging van de wet van 4 december 2007 betreffende de sociale verkiezingen, van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven en van de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk* (hierna "het ontwerp").
2. De artikelen waarvoor advies is gevraagd wijzigen de bepalingen van de wet van 4 december 2007 betreffende de sociale verkiezingen (hierna "**de wet van 2007**") en de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven en de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk (hierna "**de wet van 1948**"). De artikelen 5 en 6 van het ontwerp betreffende deelname van uitzendkrachten aan de sociale verkiezingen. De doelstellingen van het ontwerp zijn voornamelijk het verduidelijken (vereenvoudigen) van de voorwaarden waaronder uitzendkrachten kunnen deelnemen aan sociale verkiezingen en het mogelijk maken van de uitwisseling van daartoe noodzakelijke persoonsgegevens tussen de gebruikende onderneming (d.w.z. de onderneming waar de uitzendkracht zijn werk verricht) en de uitzendbureaus (die de uitzendkracht in dienst heeft).
3. De **artikelen 7, 9 en 25** van het ontwerp hebben betrekking op het geslacht. Meer bepaald hebben de artikelen 7 en 25 betrekking op de genderanalyses (man-vrouwverhoudingen) die in het kader van de sociale verkiezingen door de ondernemingen en de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (hierna "FOD WASO") moeten worden uitgevoerd betreffende de verhouding mannen/vrouwen in de onderneming en de representativiteit van deze laatsten op de kandidatenlijsten en onder de verkozen leden van de ondernemingsraad en het comité voor preventie en bescherming op het werk. Het doel van deze analyses is een evenwicht te bereiken door ervoor te zorgen dat het percentage mannen en vrouwen in de onderneming in het algemeen ook wordt weerspiegeld in de kandidatenlijsten en bij de betrokken verkozenen².

² Het huidig artikel 29 van de wet van 2007 is als volgt opgesteld:

« De representatieve werknemersorganisaties, de representatieve organisaties van kaderleden en de kaderleden moeten er in de mate van het mogelijke voor zorgen dat werknemers van de verschillende secties van de onderneming op hun kandidatenlijst(en) vertegenwoordigd zijn en moeten erover waken dat de werknemers en de werknemers op hun kandidatenlijst(en) vertegenwoordigd zijn in verhouding tot hun respectievelijk belang in elke categorie van werknemers waarvoor kandidatenlijsten neergelegd worden.

De verhouding tussen respectievelijk mannelijke en vrouwelijke voorgestelde kandidaten en vrouwelijke en mannelijke verkozen leden, zal na elke sociale verkiezing het voorwerp uitmaken van een statistische analyse door de FOD Werkgelegenheid, Arbeid

4. Artikel 9 van het ontwerp beoogt kandidaten bij sociale verkiezingen toe te staan om naast het geslacht (de letters) " X " ook het geslacht (de letters) "M" of "V" te kiezen.

II. Onderzoek

II.1. Taal van de uitzendkracht

5. Artikel 5 van het ontwerp voorziet in de verplichting voor het uitzendbureau om de "taal" van de uitzendkracht aan de gebruikende onderneming mee te delen. De wet van 2007 lijkt echter niet specifiek betrekking te hebben op de verwerking van deze gegevens als zodanig (de taal is niet opgenomen in de kieslijsten krachtens artikel 20 van de wet van 2007). In dit verband vroeg de Autoriteit de aanvrager naar het doel van de mededeling van deze gegevens (is het met name de bedoeling de uitnodiging voor de sociale verkiezingen te kunnen meedelen in de taal van de betrokken werknemer, als de onderneming de uitnodigingen in verschillende talen opstelt?).
6. De aanvrager verstrekke de Autoriteit het volgende gedetailleerde antwoord (de Autoriteit vertaalt) :

«De doorgifte van deze gegevens over de taal van de uitzendkracht is noodzakelijk om de gebruiker in staat te stellen de wetgeving inzake het taalgebruik in de sociale betrekkingen na te leven en de doeltreffendheid van het stemrecht te waarborgen en de uitoefening van dit recht te vergemakkelijken.

De wetgeving inzake het gebruik van talen in sociale betrekkingen naleven

Gezien de bevoegdheidsverdeling tussen de federale staat en de gefedereerde entiteiten op dit gebied, is deze wetgeving specifiek voor elk taalgebied van het land.

Voor het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad moeten de ondernemingen, overeenkomstig artikel 52, §1, tweede lid, van de wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 18 juli 1966, het Frans gebruiken voor de documenten die bestemd zijn voor Franstalig personeel en het Nederlands voor die welke bestemd zijn voor Nederlandstalig personeel.

en Sociaal Overleg, per activiteitssector en in verhouding tot het respectievelijk belang van de mannelijke en vrouwelijke werknemers tewerkgesteld in de onderneming.

Deze door de FOD opgemaakte genderanalyse zal na het einde van de sociale verkiezingen van het jaar 2020 aan de Nationale Arbeidsraad worden voorgelegd met het oog op een advies over mogelijke bijkomende maatregelen om een evenwichtige verhouding tussen vrouwelijke en mannelijke kandidaten en verkozenen te bewerkstelligen. Dit advies moet worden verstrekt binnen een termijn van zes maanden vanaf de publicatie van de definitieve verkiezingsresultaten. De minister bevoegd voor Werk legt de genderanalyse en het advies van de Nationale Arbeidsraad aan de Regering voor met het oog op een eventuele herziening van onderhavig artikel». Zie ook artikel 15, 1ste lid, n) van de wet van 1948.

In het kader van de sociale verkiezingsprocedure moet de werkgever in verschillende fasen van de procedure verschillende collectieve mededelingen aan zijn personeel doen. Deze mededelingen worden gedaan door middel van affiches of, onder bepaalde voorwaarden, met digitale middelen. Bovendien moet de werkgever aan elke werknemer afzonderlijk documenten toezenden. Dit geldt vooral voor de oproeping.

Overeenkomstig de bovengenoemde wetgeving inzake het taalgebruik moeten de mededelingen aan alle personeelsleden in het Frans en het Nederlands worden gesteld. De aan elke individuele werknemer gerichte documenten moeten in zijn eigen taal zijn opgesteld. Het is dus van essentieel belang dat de gebruiker weet of een uitzendkracht Frans- of Nederlandstalig is.

In andere taalgebieden van het land moeten de verschillende documenten volgens de verschillende toepasselijke regelgeving in de taal van dat gebied worden opgesteld. (Om te bepalen in welk taalgebied een onderneming is gevestigd en dus welke regelgeving moet worden toegepast, moet rekening worden gehouden met de plaats van vestiging van de onderneming, niet met de maatschappelijke zetel).

In alle taalgebieden staat de regelgeving echter toe dat de werkgever bij documenten in de officiële taal een vertaling voegt. In het Nederlandse taalgebied is een vertaling bovendien verplicht in bepaalde gevallen en met name indien de samenstelling van het personeel dit rechtvaardigt (zie artikel 5, § 3, van het decreet van 19 juli 1973 van de Vlaamse Raad tot regeling van het gebruik van de talen voor de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en de werknemers, alsmede van de voor de wet en de verordeningen voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen).

De doeltreffendheid van het stemrecht waarborgen en de uitoefening van dit recht vergemakkelijken

Zoals hierboven gezegd, kunnen ondernemingen in alle taalgebieden van het land een vertaling toevoegen aan documenten en mededelingen aan werknemers. In sommige gevallen is in het Nederlandse taalgebied de vertaling verplicht. In het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad moeten de individuele documenten in het Frans of het Nederlands worden opgesteld, afhankelijk van de taal van de werknemer. Om de doeltreffendheid van het stemrecht te waarborgen en de uitoefening van dit recht te vergemakkelijken, is het van belang dat iedere werknemer in zijn eigen taal de nodige informatie ontvangt om te kunnen stemmen. Het gaat hierbij om wettelijk verplichte documenten, zoals de uitnodiging, maar ook

om instructies van de werkgever aan zijn werknemers over hoe zij geldig kunnen stemmen (bijvoorbeeld een toelichting bij het stembiljet in geval van stemming per brief).

Daarom is het van essentieel belang dat de gebruiker geïnformeerd wordt over de taal van zijn uitzendkrachten, zodat hij kan nagaan of een vertaling van de verschillende documenten nodig of zelfs verplicht is» (ondestreept door de Autoriteit in de niet-vetgedrukte tekst).

7. De Autoriteit neemt nota van deze toelichting en is van mening dat het **dispositief van het ontwerp duidelijk moet maken dat de mededeling van de taal van de uitzendkracht tot doel heeft de gebruikende onderneming in staat te stellen de wetgeving inzake het taalgebruik toe te passen**. De ontwerpbevestiging zou bijvoorbeeld als volgt kunnen worden aangepast : «*1° binnen de vijf kalenderdagen volgend op het einde van de periode van drie maanden bedoeld in het vorige lid: de naam, de voornamen, de geboortedatum, het statuut, de datum van eerste terbeschikkingstelling bij de gebruiker alsook het aantal daadwerkelijk gepresteerde werkdagen in de zin van het voorgaande lid, de taal [om de gebruikende onderneming in staat te stellen de regels inzake het taalgebruik in de sociale betrekkingen na te leven], het postadres, en de plaats waar zij werken in deze onderneming*».

II.2. Stemmen via elektronische weg

8. Indien een elektronische stemming wordt georganiseerd, bepaalt artikel 5 van het ontwerp dat het uitzendbureau ook het "*e-mailadres*" en het "*rijksregisternummer*" van de uitzendkracht moet meedelen. De artikelen 72 en 73 van de wet van 2007 regelen het "*informaticasysteem*" waarmee elektronisch kan worden gestemd, wanneer dit is toegestaan in de gevallen bedoeld in artikel 74 van dezelfde wet³. Dit laatste artikel is ook van toepassing op het elektronisch stemmen in die zin dat het

³ Artikel 72 van de wet van 2007 is als volgt opgesteld:

« *Het informaticasysteem dat aangewend wordt, moet beantwoorden aan volgende voorwaarden :*

1° in overeenstemming zijn met de wettelijke en reglementaire bepalingen die de verkiezing van de personeelsafgevaardigden in de raden en de comités regelen;

2° volgende gegevens registreren die moeten opgenomen worden in het proces-verbaal :

a) de datum van de verkiezingen;

b) het betrokken orgaan;

c) het nummer van het stembureau;

d) het betrokken kiescollege;

e) het aantal kiezers die aan de stemming hebben deelgenomen (in geval van gemeenschappelijk kiescollege, brengt elke kiezer twee stemmen uit);

f) het aantal blanco stemmen;

g) het aantal lijststemmen;

h) het aantal uitgebrachte lijststemmen enkel ten voordele van kandidaten van de lijst;

i) het aantal stemmen behaald door elke kandidaat;

j) het aantal effectieve mandaten per lijst;

k) de naam en de voornaam van de gewone verkozenen per lijst; l) de naam en de voornaam van de plaatsvervangende verkozenen per lijst;

het stemmen vanaf het gebruikelijke werkstation regelt⁴. Het voorziet niet rechtstreeks in de verzameling van de voornoemde gegevens, zodat de Autoriteit de aanvrager heeft bevestigd over het doel van de mededeling van die gegevens (*a priori wordt het RR-nummer meegedeeld om de werknemer in het kader van het elektronische stemproces te identificeren*) en over het normatieve kader dat van toepassing is op het in artikel 72 van de wet van 2007 bedoelde informaticasysteem.

9. De aanvrager verstrekke dit antwoord (de Autoriteit vertaalt):

« Bij het elektronisch stemmen is het inderdaad belangrijk de kiezer op een veilige manier te identificeren, om te kunnen nagaan of alleen gemachtigde personen aan de stemming deelnemen en om te voorkomen dat sommige mensen meer dan eens stemmen.

Het zijn de fabrikanten die het kiezersidentificatiesysteem implementeren. Het gaat meestal over een toegang op basis van de identiteitskaart en het rijksregisternummer, of via toegangscode, of een combinatie van beide systemen. Het is belangrijk op te merken dat dit alleen betrekking heeft op de toegang tot de elektronische stemsoftware. Het is vervolgens onmogelijk om een kiezer te koppelen aan de uitgebrachte stem. Zoals bepaald in artikel 72 van de wet van 4 december 2007 betreffende de sociale verkiezingen, moet het stemgeheim worden gewaarborgd».

« Het gebruik van elektronisch stemmen, specifiek bij sociale verkiezingen, wordt geregeld in de artikelen 71 tot en met 77 van de voornoemde wet van 4 december 2007.

De fabrikanten van deze systemen moeten ook voldoen aan de wetgeving waaraan zij in het kader van hun activiteiten onderworpen zijn. Wat bijvoorbeeld het gebruik van het

3° een beeldscherm tonen dat bij het begin van de kiesverrichting een overzicht geeft van alle lijstnummers en letterwoorden van de kandidatenlijsten; wanneer de kiezer een lijst kiest, moeten de namen van alle kandidaten verschijnen in de volgorde van hun voordracht; deze overzichten moeten een waarborg van neutraliteit bieden;

4° niet toelaten dat een ongeldige stem wordt geregistreerd; de kiezer moet uitgenodigd worden om zijn stem opnieuw uit te brengen;

5° de nodige waarborgen bieden inzake betrouwbaarheid en veiligheid en de onmogelijkheid verzekeren van elke manipulatie van de geregistreerde gegevens evenals het geheim der stemming;

6° [¹ ...]²

7° de bewaring verzekeren van de resultaten van de stemming en van de mogelijkheid tot controle van de stemverrichtingen en van de resultaten door de arbeidsgerechten. ».

Artikel 73 van de wet van 2007 is als volgt opgesteld:

« Een systeem van elektronisch stemmen mag enkel worden gebruikt :

1° indien het vergezeld is van een attest van de fabrikant dat het systeem beantwoordt aan de voorwaarden vastgesteld in artikel 72;

2° indien de fabrikant ondersteuning kan waarborgen in geval van technische problemen die rijzen op het ogenblik van de verkiezingen;

3° indien het werd neergelegd bij de Algemene Directie Individuele Arbeidsbetrekkingen van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. ».

⁴ Zie voetnoot 5

rijksregisternummer betreft, moeten zij ervoor zorgen dat de wetgeving van 8 augustus 1983 tot regeling van een Rijksregister van natuurlijke personen wordt nageleefd. Dit is hun verantwoordelijkheid.

Er zij op gewezen dat deze regel inzake de doorgifte van het rijksregisternummer in dit voorontwerp van wet is opgenomen om een probleem op te lossen dat tijdens de sociale verkiezingen van 2020 is gerezen. In deze editie van de sociale verkiezingen werden onder andere twee belangrijke nieuwigheden geïntroduceerd : het stemrecht voor uitzendkrachten en de mogelijkheid om op afstand elektronisch te stemmen.

In dit verband hebben de gebruikers aan de uitzendbureaus gevraagd hun het rijksregistratienummer van de uitzendkrachten die zij in dienst hebben te verstrekken, zodat deze werknemers toegang hebben tot het elektronisch stelsysteem.

Uitzendbureaus waren echter terughoudend om deze persoonsgegevens door te geven, omdat zij daarvoor geen rechtsgrondslag hadden. Deze weigeringen hebben in de praktijk tot problemen geleid.

Om dit te verhelpen is, na een positief advies van de sociale partners, besloten deze rechtsgrondslag te creëren, waardoor het uitzendbureau deze informatie kan doorgeven aan de gebruikers. Federgon, de federatie van uitzendbedrijven, was betrokken bij de besprekingen over dit onderwerp binnen de Nationale Arbeidsraad» (onderstreping toegevoegd door de Autoriteit).

10. Met betrekking tot de bekendmaking van het e-mailadres antwoordde de aanvrager als volgt (de autoriteit vertaalt):

« Zoals hierboven vermeld, bieden sommige fabrikanten via codes toegang tot het elektronische stelsysteem. Deze worden gewoonlijk per e-mail aan de werknemers meegedeeld. Voor werknemers die een professioneel e-mailadres bij hun werkgever hebben, worden deze codes naar dit adres gestuurd. In sommige sectoren hebben werknemers echter geen professioneel e-mailadres. Bovendien hebben uitzendkrachten zelden een e-mailadres bij de gebruiker. Deze codes moeten daarom naar hun privé e-mailadres worden gestuurd» (onderstreept door de Autoriteit).

11. De Autoriteit merkt **op dat artikel 74 van de wet van 2007 ook wordt gewijzigd bij artikel 18 van het ontwerp**, dat lid 3 daarvan vervangt⁵. Hoewel de Autoriteit door de aanvrager niet is

⁵ Artikel 74, 1ste en 2de lid bepaalt:

«De beslissing om over te gaan tot elektronisch stemmen wordt genomen door de raad, het comité of, bij ontstentenis, de werkgever in akkoord met de vakbondsafvaardiging.

De raad of het comité zal voorafgaandelijk ingelicht zijn van de in de artikelen 72 en 73 opgenomen punten ».

verzocht zich uit te spreken over deze bepaling of, meer in het algemeen, over de bepalingen betreffende het elektronisch stemmen bij sociale verkiezingen in het algemeen, houden de bovengenoemde ontwerpbevestigingen niettemin rechtstreeks verband met het regelgevingskader dat van toepassing is op elektronisch stemmen.

12. De Autoriteit is van mening dat de verwerking van persoonsgegevens in het kader van de elektronische organisatie van stemmingen bij sociale verkiezingen, indien nodig *op afstand*, **een aanzienlijke inbreuk** vormt op de rechten en vrijheden van de betrokkenen (kiezers en verkozenen): Het gaat om de benoeming van leden van belangrijke ondernemings- en arbeidsrechtelijke organen in meer dan 7000 ondernemingen⁶.
13. Ter herinnering: in het kader van een verwerking die een aanzienlijke inmenging in de rechten en vrijheden van de betrokkenen tot gevolg heeft, is de Autoriteit van mening dat krachtens artikel 22 van de Grondwet, gelezen in combinatie met artikel 8 van het EVRM en artikel 6, lid 3, van de AVG, **een norm van wettelijke rangorde** moet bepalen onder welke omstandigheden een gegevensverwerking toegelaten is. Overeenkomstig het legaliteitsbeginsel moet deze wetgevingsnorm in ieder geval de **essentiële elementen van de verwerking vastleggen**. Wanneer de verwerking van gegevens een bijzonder ernstige inmenging vormt in de rechten en vrijheden van de betrokkenen, zoals in het onderhavige geval, is het noodzakelijk dat de volgende essentiële elementen door de wetgever worden vastgesteld: het (de) specifieke doeleinde(n)⁷ uit de lezing waarvan men reeds kan opmaken welke gegevensverwerkingen voor de verwezenlijking ervan zullen plaatsvinden, de identiteit van de verwerkingsverantwoordelijke(n) (indien dit reeds mogelijk is), de (categorieën van) gegevens die nodig zijn voor het verwezenlijken van dat (die) doeleinde(n), de bewaartermijn van de gegevens, de categorieën van betrokkenen van wie de gegevens zullen worden verwerkt, de (categorieën van)

Een dergelijke bepaling kan worden beschouwd als een wettelijke verplichting om elektronische middelen te gebruiken om een rechtshandeling te verrichten (zie artikel XII.25, § 1 van het Wetboek van economisch recht).

Artikel 74, lid 3, van de thans geldende wet van 2007 bepaalt dat :

*"De raad, het comité of, bij ontstentenis, de werkgever in akkoord met de vakbondsafvaardiging, kan beslissen dat de kiezers toegelaten worden om hun elektronische stemming vanaf hun gebruikelijke werkpost uit te brengen, **via een drager die aangesloten is op het beveiligde netwerk van de onderneming**, en mits alle technische vereisten van de artikelen 72 en 73 vervuld worden. Het akkoord legt de bijzondere voorwaarden vast eigen aan de onderneming om het geheim van de stemming te verzekeren en elke beïnvloeding van het stemgedrag tijdens de stemming te voorkomen. Dit akkoord definieert eveneens de gebruikelijke werkpost. Bovendien bepaalt het akkoord de modaliteiten met het oog op de goede werking van het stembureau, waarbij bijzondere aandacht dient te worden besteed aan de wijze van identificatie van de kiezers."*

Artikel 18 van het ontwerp vervangt dit 3de lid als volgt:

"De raad, het comité of, bij ontstentenis, de werkgever in akkoord met de vakbondsafvaardiging, kan beslissen dat de kiezers toegelaten worden om hun elektronische stemming vanaf hun gebruikelijke werkpost uit te brengen via een versleutelde netwerkverbinding waarbij een betrouwbare authenticatie van de kiezer wordt gegarandeerd, en mits alle vereisten van de artikelen 72 en 73 vervuld worden. Het akkoord legt de bijzondere voorwaarden vast eigen aan de onderneming om het geheim van de stemming te verzekeren en elke beïnvloeding van het stemgedrag tijdens de stemming te voorkomen. Dit akkoord definieert eveneens de gebruikelijke werkpost. Bovendien bepaalt het akkoord de modaliteiten met het oog op de goede werking van het stembureau, waarbij bijzondere aandacht dient te worden besteed aan de wijze van identificatie van de kiezers" (onderstreept door de Autoriteit).

⁶ Zie voor dit cijfer <https://werk.belgie.be/nl/themas/sociaal-overleg/sociale-verkiezingen-2024>, laatst geraadpleegd op 20/02/23.

⁷ Zie ook artikel 6.3. van de AVG.

ontvangers aan wie de gegevens zullen worden meegedeeld, de omstandigheden waarin zij zullen worden meegedeeld, en de eventuele beperking van verplichtingen en/of rechten bedoeld in de artikelen 5, 12 tot en met 22, en 34 van de AVG.

14. In dit geval, aangezien het een verkiezingsproces betreft, is de Autoriteit van mening dat bijzondere aandacht moet worden besteed aan de kwaliteit van de gegevens, het stemgeheim en de verantwoordelijkheden van de verschillende betrokken partijen met betrekking tot de gegevensverwerking die nodig zal zijn voor elektronische verkiezingen. De vergelijking **met de wetgeving inzake verkiezingen** kan inderdaad slechts tot op zekere hoogte opgaan: Hoewel belangrijk, gaat het bij sociale verkiezingen om iets anders dan bij verkiezingen die het fundament vormen van de representatieve democratie zelf en die bovendien door de staat worden georganiseerd. De Autoriteit geeft dit toe, **maar merkt niettemin op dat het normatieve kader voor elektronisch stemmen en stemmen op afstand in de wet van 2007 beperkter is dan dat voor verkiezingen⁸ (die overigens niet op afstand kunnen plaatsvinden⁹)**, onverminderd de opmerking in overweging 15,¹⁰. Ter herinnering, de wijziging van artikel 74 werd gevraagd door de Nationale Arbeidsraad in zijn advies nr. 2340 van 20 december 2022, "*Evaluatie sociale verkiezingen 2020 – Voorbereiding organisatie sociale verkiezingen 2024*", "*Sociale verkiezingen 2020 – Definitieve verkiezingsresultaten – Genderanalyse*" (hierna "**het advies van de Nationale Arbeidsraad**"), in deze bewoordingen: «*Hij vraagt de FOD WASO om, in samenwerking met Smals, de bovengenoemde waarborgen^[11], voorwaarden en beginselen om te zetten in een wet en om dus de wet betreffende de*

⁸ Op het niveau van de Raad van Europa, zie : Aanbeveling CM/Rec(2017)5 van het Comité van Ministers aan de lidstaten over normen voor elektronisch stemmen, aangenomen door het Comité van Ministers op 14 juni 2017, de toelichting bij deze aanbeveling, CM(2017)50-add1final ; en de richtsnoeren voor de uitvoering van de bepalingen van Aanbeveling CM/Rec(2017)5 over normen voor elektronisch stemmen, CM(2017)50-add2final ; deze documenten zijn beschikbaar op <https://www.coe.int/nl/web/electoral-assistance/e-voting> laatst geraadpleegd op 21/02/2023./ De aanbeveling bevat een reeks minimumnormen die op dit gebied van toepassing zijn (toelichting, overweging 28).

Onverminderd de analyse van deze regels in het licht van de beginselen inzake gegevensbescherming, zie in het Belgische recht de wet van 7 februari 2014 *tot organisatie van de elektronische stemming met papieren bewijsstuk*. Artikel 4, § 3 van deze wet bepaalt: «De elektronische stembestemmingen met papieren bewijsstuk, de elektronische optellingssystemen van de stemmen en de stemsoftware bedoeld in de artikelen 17 en 18, mogen enkel gebruikt worden indien ze overeenstemmen met de door de Koning vastgestelde algemene erkenningsvoorwaarden, die in elk geval de betrouwbaarheid en de veiligheid van de systemen, alsook het geheim van de stemming waarborgen.

"De minister van Binnenlandse Zaken stelt deze overeenstemming vast op advies van het orgaan dat daartoe door de Koning erkend is bij besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad.

*Het advies van het in het tweede lid bedoelde erkende orgaan wordt openbaar gemaakt door de minister van Binnenlandse Zaken of zijn afgevaardigde. Artikel 25 voorziet in een toezichthoudende rol op het elektronisch stembestemmingssysteem door een college van deskundigen. Zie ook het koninklijk besluit van 21 maart 2014 *tot vaststelling van de algemene erkenningsvoorwaarden van de elektronische stembestemmingen met papieren bewijsstuk*, het koninklijk besluit van 6 september 2018 *houdende erkenning van de vennootschap PWC Enterprise Advisory SCRL als adviesorgaan voor zowel elektronische stembestemmingen en software met papieren bewijsstuk als voor verkiezingssoftware voor de registratie van de stemmen en de verdeling van de zetels en tot intrekking van de koninklijke besluiten van 18 december 2002, 22 oktober 2004 en 1 september 2006 houdende erkenning van respectievelijk de vennootschappen Bureau VAN DIJK, Ingénieurs-Conseils en gestion, Computer Service Solutions SA en PricewaterhouseCoopers Enterprise Advisory SCRL, Verdonck, Kloosters & Associates BV en SYSQA BV als adviesorgaan voor zowel geautomatiseerde stembestemmingen en -software als voor verkiezingssoftware voor het tellen van de stemmen en de zetelverdeling* en het ministerieel besluit van 24 april 2014 *waarin wordt verklaard dat de door Smartmatic International Holding BV geïmporteerde elektronische stembestemmingen met papieren bewijsstuk voldoen aan de algemene goedkeuringsvoorwaarden*".*

⁹ Deze extra dimensie - stemmen op afstand - zou de tenuitvoerlegging van een hele reeks aanvullende waarborgen vereisen.

¹⁰ Zie voetnoten 3 en 5.

¹¹ Op blz. 7-9 van zijn advies gaat de Nationale Arbeidsraad in op de vereisten voor het IT-systeem.

sociale verkiezingen aan te passen. De juridische formulering van de vereiste technische en technologische voorschriften mag geen afbreuk doen aan het neutraliteitsbeginsel ten aanzien van fabrikanten die de vereiste waarborgen bieden »¹². **In het algemeen verzoekt de Autoriteit de aanvrager de mogelijkheid te overwegen om het normatieve kader dat van toepassing is op sociale verkiezingen te versterken in het licht van de regels die gelden voor verkiezingen, bijvoorbeeld door versterking van de controle (onafhankelijke audit door personen met objectief gespecialiseerde deskundigheid op dit gebied, goedkeuring of machtiging¹³, transparantie) op de IT-oplossingen die kunnen worden gebruikt¹⁴.**

15. Dit gezegd zijnde, benadrukt de Autoriteit dat **zij zich in dit advies niet uitspreekt over het gebruik van elektronisch stemmen (op afstand) bij verkiezingen en over de geschiktheid van het huidige regelgevingskader**. In de praktijk zijn verschillende zwakke punten aan het licht gekomen in elektronische stemsystemen op afstand voor nationale verkiezingen (Australië, Frankrijk, Noorwegen, Zwitserland, Estland¹⁵), dat een bijzonder complexe materie is. Deze **geconstateerde tekortkomingen sluiten echter niet uit dat in het kader van sociale verkiezingen een of andere vorm van elektronisch stemmen op afstand wordt toegepast**, vanwege de aard van de onderwerpen die bij deze verkiezingen op het spel staan, die van minder belang zijn dan die van nationale verkiezingen, zoals de Autoriteit zojuist heeft opgemerkt, en omdat deze verkiezingen binnen de betrokken ondernemingen worden georganiseerd (en bijvoorbeeld niet via een nationaal stelsysteem).

¹² Blz. 9.

¹³ Artikel 73 van de wet van 2007 voorziet in een neerlegging. De aanvrager deelde de Autoriteit mee dat de volgende fabrikanten hun elektronische stemsystemen bij de FOD WASO hadden ingediend voor de sociale verkiezingen van 2020: Elegio; Assembly Voting; BlueKrypt; OAdeo; Neovote; ONLZ.

Elegio, thans Axi, presenteert zich als "het enige elektronische instrument op de Belgische markt dat werd ontwikkeld met de steun van de vakbonden, het VBO en de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (FOD WASO)" (zie <https://www.elegio.eu/nl.html>, <https://www.axi.be/nl/business-solutions/axi-e-voting>, laatst geraadpleegd op 22/02/23); Neovote presenteert zich, met betrekking tot de Franse instellingen, als « *Sélectionné par la CNIL, les services du premier ministre et le ministère des armées Solution homologuée par le Conseil d'Etat, le Sénat, l'Assemblée nationale, le Ministère de l'Intérieur et la DGSI* » (zie <https://www.neovote.com/>, laatst geraadpleegd op 22/02/23); Assembly Voting stelt zich als volgt voor: « *In 2001 we were the first provider of statutory digital elections in Denmark. Today, we have grown to become a global leading election technology provider across Europe, the USA and the rest of the world* » en toont bepalade attestaten (zie <https://assemblyvoting.com/>, <https://assemblyvoting.com/compliance/>, laatst geraadpleegd op 22/02/23), BlueKrypt blijkt de OAdeo e-voting oplossing aan te bieden, een commerciële versie van het Helios stelsysteem, (zie <https://www.bluekrypt.com/>, <https://www.oadeo.com/>,

<https://www.oadeo.com/election-types/social-elections/#1656337187557-81e1c5f0-e9d1> ; <https://vote.heliosvoting.org/>) ;

ONLZ presenteert zichzelf als "een van de applicaties die geregistreerd zijn bij de Federale Overheidsdienst : Werkgelegenheid Arbeid en Sociaal Overleg voor de Belgische sociale verkiezingen", een "evoting-oplossing toegestaan voor de sociale verkiezingen van 2024 in België." (zie: <https://www.onlz.com/nl/diensten> ; <https://www.onlz.com/nl/documentatie/alternatives>; laatst geraadpleegd op 22/03/2023).

¹⁴ Zie voetnoot 7 betreffende de regels voor de verkiezingen, vergeleken met de in voetnoot 21.

¹⁵ Zie de studie, J.-B. Pilet (hoofdpromotor), B. PRENEEL, S. ERZEEL en O. PEREIRA (promotors), F. SBARAGLIA, A. TIBBAUT, X. CARPENT, en R. DANDOY (onderzoekers), « PROJET NETVOTING_BE, Etude de faisabilité sur la possibilité d'introduire le vote Internet en Belgique, Volet 1 », 4 december 2020 beschikbaar op: <https://verkiezingen.fgov.be/algemeen/studie-over-de-mogelijkheid-om-online-stemmen-in-belgie-in-te-voeren>, laatste geraadpleegd op 9/03/2023.

16. Er zij op gewezen dat de **in de wet van 2007 vastgelegde technische en organisatorische waarborgen intrinsiek verbonden zijn met het doel van de verwerking van persoonsgegevens**. Het gaat met andere woorden niet alleen om een vereiste van sociaal recht, maar ook om **garanties inzake gegevensbescherming** (met betrekking tot de kwaliteit van de gegevens, de vertrouwelijkheid, enz. Deze regels werken synergetisch om het goede verloop van de elektronische stemming te waarborgen.
17. De essentiële elementen **van de verwerking van persoonsgegevens** met het oog op de organisatie van sociale verkiezingen worden voornamelijk¹⁶ bepaald door de bepalingen van de wet van 2007. Dit omvat het doel van de verwerking, de (categorieën) verwerkte gegevens en de (categorieën) betrokkenen, en de duur van de gegevensbewaring¹⁷. Naar het oordeel van de Autoriteit vereisen twee punten echter bijzondere aandacht : de kwestie van de verantwoordelijkheid ten aanzien van de verwerking enerzijds en de kwestie van de identificatie van en de communicatie met de kiezers anderzijds.
18. De Autoriteit herinnert aan haar vaste adviespraktijk volgens welke **een overheidsinstantie in principe verantwoordelijk is voor de verwerking van gegevens** die noodzakelijk is voor de uitvoering van de taak van algemeen belang die haar is opgedragen, of die binnen de reikwijdte valt van het openbaar gezag dat haar overeenkomstig de betrokken wetgeving is verleend¹⁸. Bij rechtstreekse toepassing van de AVG is de persoon die een verwerking van persoonsgegevens moet uitvoeren om een verplichting na te komen (artikel 6.1.c) van de AVG) de verwerkingsverantwoordelijke, en in dit geval kan het nationale recht overeenkomstig artikel 4.7) van de AVG ook de (gezamenlijke) verwerkingsverantwoordelijke(n) aanwijzen.

¹⁶ De Autoriteit gaat in dit advies niet in op de verificatie van deze elementen.

¹⁷ Zie hierover de volgende publicatie van de FOD WASO, Algemene Directie Individuele Arbeidsverhoudingen, Cel Participatie-organen «SOCIALE VERKIEZINGEN 2020 Brochure betreffende de verkiezingen voor de ondernemingsraden en de comités voor preventie en bescherming op het werk», juni 2019, beschikbaar op <https://werk.belgie.be/sites/default/files/content/publications/NL/Brochure%20SV%202020.pdf>, blz. 28-29, laatst geraadpleegd op 21/03/2023. Zie de blz 25-27 voor de gegevens die de FOD WASO verwerkt.

¹⁸ Zie het advies 129/2022 van 1 juli 2022 *betreffende de artikelen 2 en 7 tot en met 47 van een ontwerp van wet houdende diverse bepalingen inzake Economie*, overwegingen 42 en volgende; advies 131/2022 van 1 juli 2022 *met betrekking tot een wetsontwerp tot oprichting van de Kunstwerkcommissie en ter verbetering van de sociale bescherming van de kunstwerkers*, overweging 55 e.v.; advies nr. 112/2022 van 3 juni 2022 *met betrekking tot een ontwerp van wet tot wijziging van het Sociaal Strafwetboek met het oog op de*, overwegingen 3-41 en 87-88; advies nr. 231/2021 van 3 december 2021 *met betrekking tot een voorontwerp van ordonnantie betreffende de interoperabiliteit van elektronische tolheffingssystemen voor het wegverkeer*, overwegingen 35-37; advies 37/2022 van 16 februari 2022 *"concernant un avant-projet de décret instituant la plateforme informatisée centralisée d'échange de données 'E-Paysage'"* (nog niet beschikbaar in het Nederlands), *overweging 22*; advies nr. 13/2022 van 21 januari 2022 *met betrekking tot een ontwerp van besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering betreffende de toekenning van premies voor de verbetering van het woonmilieu en een ontwerp van besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering tot wijziging van het besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering van 9 februari 2012 betreffende de toekenning van financiële steun voor energie*; overwegingen 9-17; advies nr. 65/2019 van 27 februari 2019 *betreffende een ontwerp van samenwerkingsakkoord tot wijziging van het samenwerkingsakkoord van 23 mei 2013 tussen het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap over het opstarten van een gemeenschappelijk initiatief om gegevens te delen en over het gemeenschappelijk beheer van dit initiatief*, overwegingen 90-113.

19. De Autoriteit is van mening dat de wet van 2007 de **verantwoordelijkheden van de verschillende betrokken en bij de organisatie van sociale verkiezingen betrokken entiteiten** (werkgever/onderneming, FOD WASO, enz.) **moet bepalen** met betrekking tot de verwerking van gegevens die nodig zijn voor het elektronisch stemmen en stemmen op afstand. en in het bijzonder **de verantwoordelijkheid van de onderneming (de werkgever) en de «fabrikant»¹⁹** van het informaticasysteem.
20. In dit verband blijkt uit artikel 73 van de wet van 2007 en uit de door de aanvrager verstrekte informatie²⁰ dat de **«fabrikant» van het informaticasysteem verantwoordelijk is voor de gegevensverwerking**, althans **voor zover het zijn verplichtingen krachtens de wet van 2007 (betreffende de kenmerken van het informaticasysteem) betreft**. Dit sluit niet uit dat de betrokken werkgever (onderneming) ook een bijkomende (of zelfs gezamenlijke)²¹ verantwoordelijkheid heeft met betrekking tot de gegevensverwerking, aangezien hij in het algemeen verantwoordelijk is voor de organisatie van sociale verkiezingen.
21. Wat betreft het gebruik van **e-mail** om werknemers de "codes" toe te sturen waarmee zij toegang krijgen tot het elektronisch stembestelsysteem, vestigt de Autoriteit allereerst de aandacht van de aanvrager en de verwerkingsverantwoordelijken op de **overwegingen 25-29 van haar advies nr. 106/2022 van 3 juni 2022** *concernant un projet d'arrêté du Gouvernement wallon modifiant le Code réglementaire wallon de l'action sociale et de la santé en ce qui concerne la promotion de la santé, en ce compris la prévention, en Région wallonne (CO-A-2022-090)*, waarin ze onder andere uitlegt hoe je een e-mail moet beveiligen. Uiteraard gaat het in dit geval niet om de mededeling van gezondheidsgerelateerde gegevens per e-mail. Dit belet echter niet **dat de in dit ontwerp beoogde mededeling plaatsvindt in een context van vergelijkbare gevoeligheid²²** en het is *uiteindelijk*

¹⁹ Deze entiteit verschijnt concreter als dienstverlener dan als productfabrikant.

²⁰ Op blz. 9-10 van het advies van de Nationale Arbeidsraad is de volgende passage relevant : *«De FOD WASO wil eveneens in artikel 73, 1° verduidelijken dat het systeem moet voldoen aan de voorwaarden van het voornoemde artikel 74, lid 3. De verantwoordelijkheid voor het beveiligingsniveau van het informaticasysteem ligt immers enkel bij de leveranciers. De Raad is van mening dat dit beginsel in de brochure kan worden onderstreept, zonder dat het noodzakelijkerwijs in de wet hoeft te worden gespecificeerd» (onderstreept in het origineel).*

In de aan de Autoriteit verstrekte antwoorden op een vraag over de normen voor elektronische stembestelsystemen heeft de aanvrager ook het volgende verduidelijkt in verband met de neerlegging krachtens artikel 73 van de wet van 2007 (de Autoriteit vertaalt): *«Wij vestigen uw aandacht op het feit dat onze FOD geen toestemming geeft en geen controle uitvoert op de ingediende systemen. Het is aan elke fabrikant om te certificeren dat zijn systeem voldoet aan de door de wet gestelde voorwaarden. Dat is de verantwoordelijkheid van de fabrikanten en niet van onze FOD, die niet over het budget en de expertise beschikt om een dergelijke controle uit te voeren.*

Het doel van dit depot is onder meer ervoor te zorgen dat de originele software beschikbaar is en in geval van een geschil in rechte kan worden overgelegd. In een dergelijk geval zou onze FOD, in zijn hoedanigheid van neutrale partij, het origineel van de software aan de Rechtbank kunnen overhandigen, zodat eventuele manipulatie door een van de betrokken partijen wordt vermeden» (onderstreping toegevoegd door de Autoriteit).

²¹ Het maakt niet uit of de verantwoordelijkheden van elke entiteit gezamenlijk of exclusief (en dan samenvallend) zijn, zolang ze maar duidelijk zijn omschreven in het toepasselijke normatieve kader.

²² Over elektronisch stemmen op afstand schrijft de Nationale Arbeidsraad op bladzijde 8 van zijn advies het volgende : *«Het authenticatieniveau voor de kiezers en de administrator dient een minimaal beveiligingsniveau te garanderen. Gezien de gevoeligheid van de verwerkte gegevens, kan een analogie worden gemaakt met de authenticatielevels die worden gehanteerd*

- de verantwoordelijkheid van de verwerkingsverantwoordelijke om in ieder geval passende technische en organisatorische maatregelen te treffen om de veiligheid van de gegevensverwerking te waarborgen.
22. Ten tweede is de Autoriteit, onverminderd bovenstaande opmerkingen, in overeenstemming met het antwoord van de aanvrager van mening dat **het doel van de mededeling van het e-mailadres expliciet moet worden vermeld in het dispositief van het ontwerp**. Het privé e-mailadres van de uitzendkracht (in ieder geval het e-mailadres waarover het uitzendbureau beschikt) moet worden verstrekt indien de uitzendkracht geen e-mailadres heeft bij het gebruikende bedrijf, om het identificatieproces met de aanbieder van het elektronische stelsysteem mogelijk te maken.
23. Met betrekking tot de mededeling van het **rijksregisternummer** is de Autoriteit van mening dat - hoewel artikel 8, § 3, van de wet van 8 augustus 1983 *tot regeling van een Rijksregister van natuurlijke personen*, het gebruik van dit nummer uitsluitend met het oog op de identificatie en authenticatie van een natuurlijke persoon in het kader van een informaticatoepassing vrijstelt van toestemming, het **in het kader van sociale verkiezingen**, overeenkomstig het beginsel van minimale gegevensverwerking **niet nodig is om kiezers te identificeren en te authenticeren op basis van het rijksregisternummer, aangezien er minder ingrijpende alternatieven mogelijk zijn**.
24. De werknemer kan bijvoorbeeld worden geïdentificeerd aan de hand van zijn of haar voor- en achternaam en e-mailadres en, indien dit bestaat, zijn of haar identificatienummer binnen het betrokken bedrijf. Gewoonlijk kan ook een unieke, eenmalige *login* toegang tot het stelsysteem worden gegenereerd en per post worden meegedeeld (of *e-mail*). Een dergelijke *login* kan bestaan uit een willekeurige gebruikersnaam en een willekeurig wachtwoord (zodat de dienstenaanbieder de echte naam van de kiezer niet kan kennen). Deze brief kan worden meegedeeld via bedrijfspost, verzegelde enveloppen en zegels. Bovendien is stemmen meestal alleen mogelijk via de terminal van een dienstverlener *na inloggen op het informatiesysteem van de onderneming*. In een dergelijke context kan een voldoende niveau van authenticatie worden gegarandeerd (dubbele *login*, waarvan er één slechts één keer kan worden gebruikt en per e-mail wordt verzonden) indien de verbinding met het informatiesysteem van het bedrijf via twee-factor-authenticatie verloopt.
25. Ten slotte is de Autoriteit van mening dat conceptueel gezien, **in plaats van te verwijzen naar een "versleutelde" netwerkverbinding, ontwerpartikel 74, lid 3, van de wet van 2007 moet verwijzen naar een end-to-end versleutelde verbinding**²³. Bovendien moet het kanaal dat end-

voor de toepassingen binnen de gezondheidszorg (authenticatiesysteem van de sociale zekerheid)» (onderstreept door de Autoriteit).

²³ Zie in dit verband met name <https://datatracker.ietf.org/doc/draft-knodel-e2ee-definition/>, laatstelijk geraadpleegd op

to-end versleuteld moet zijn, beter worden aangegeven. Dit is het **kanaal tussen het apparaat waarmee de kiezer stemt (smartphone, laptop, computer) en de server waarop de verkiezingssoftware draait**. Het ontwerp moet in die zin worden aangepast. De Autoriteit vestigt ook de aandacht van de aanvrager op de noodzaak om op bedrijfsniveau **technische en organisatorische maatregelen te treffen om ervoor te zorgen dat de activiteit van de kiezers op het apparaat niet op afstand kan worden geobserveerd, bijvoorbeeld via een informaticatoepassing, of kan worden geregistreerd via het informatiesysteem van de werkgever**.

II.3. Alternatieve manieren om kiezers op te roepen

26. Onder bepaalde voorwaarden, wanneer de kiezer niet aanwezig is in de onderneming op de dag van de aflevering van de oproep, biedt artikel 47, lid 2, van de wet van 2007 de mogelijkheid om gebruik te maken van "*alternatieve oproepmethoden*" en de daarmee samenhangende "*modaliteiten*"²⁴. In dit verband moet het uitzendbureau bij gebruik van een alternatieve oproepmethode "*het e-mailadres van de [uitzendkracht] meedelen, voor zover de gebruiker daar niet over beschikt*". De Autoriteit vroeg de aanvrager of er sprake was van de volgende veronderstellingen : die waarbij de kiezers moeten worden opgeroepen via hun *privé e-mailadres*, en die waarbij de oproeping via het door de werkgever *verstrekke e-mailadres* wordt overwogen als de uitzendkracht niet over een dergelijk adres beschikt.
27. De aanvrager antwoordde het volgende (de Autoriteit vertaalt):

« Artikel 47 van de wet van 4 december 2007, zoals gewijzigd bij het voorontwerp van wet, voorziet in de volgende "cascade" met betrekking tot de oproeping van kiezers :

- a) In principe wordt de oproeping persoonlijk bezorgd, in de onderneming. Werknemers die op de dag van de bezorging van de oproeping niet in de onderneming aanwezig zijn, worden bij aangetekende brief of op andere wijze opgeroepen, mits de werkgever het bewijs kan leveren van de verzending van de oproeping en de ontvangst ervan door de ontvanger.*

23/02/23.

²⁴ Artikel 47, 2de lid van de wet van 2007 is als volgt opgesteld:

«De kiezer die op de dagen waarop de oproepingsbrief wordt overhandigd niet in de onderneming aanwezig is, wordt opgeroepen bij een aangetekende brief. Hij kan ook worden opgeroepen door eender welk ander middel voor zover de werkgever een bewijs kan leveren van verzending van deze oproepingsbrief en van ontvangst door de bestemming. Bij ontstentenis van een bewijs van ontvangst door de bestemming, wordt de oproepingsbrief bij aangetekende brief verzonden ten laatste 8 dagen voor de dag van de verkiezingen. Van deze laatste plicht tot verzending per aangetekend schrijven kan worden afgeweken bij unaniem akkoord gesloten binnen de raad of het comité. Dit akkoord bepaalt de alternatieve wijzen van oproeping en de modaliteiten ervan. In dergelijk geval dient de werkgever aan de raad of aan het comité een lijst te bezorgen met de kiezers waarop dit akkoord betrekking heeft en met de gegevens die nodig zijn voor deze oproeping. Bij de uitwerking van dit akkoord dient het principe van vertrouwelijkheid te worden gerespecteerd. Dit akkoord wordt meegedeeld aan de in artikel 4, 6°, a), bepaalde organisaties en de in artikel 4, 5°, bepaalde organisaties, in dit laatste geval enkel wanneer de ingezette procedure gericht is op de oprichting van een raad. In voorkomend geval kan de verzending zowel de oproepingsbrief voor de verkiezing van de raad als van het comité bevatten ».

- b) *Het is mogelijk deze overhandigingsfase te vermijden en direct over te gaan tot een digitale oproeping. Maar in die zin moet een akkoord worden bereikt. Bovendien is dit alleen mogelijk voor werknemers die het e-mailadres van een werkgever of gebruiker hebben. Bovendien moet de werkgever (of gebruiker) het bewijs leveren van deze toezending van de oproeping en de ontvangst ervan door de ontvanger.*
- c) *In beide gevallen a) of b), wanneer de werkgever geen bewijs van ontvangst van de oproeping door de ontvanger kan overleggen, moet de oproeping in beginsel per aangetekende post worden verzonden. Van deze verplichting tot aangetekende verzending kan echter worden afgeweken, mits daartoe een overeenkomst wordt gesloten. In deze overeenkomst moet de wijze van verzending van de oproeping worden vastgelegd. Een mogelijke manier is om de oproep per e-mail te versturen. Over het algemeen zal de werkgever het professionele e-mailadres van zijn werknemers gebruiken. Maar zoals hierboven uiteengezet hebben werknemers in sommige sectoren geen professioneel e-mailadres. Bovendien hebben uitzendkrachten zelden een e-mailadres bij de gebruiker. In dat geval wordt het privé-e-mailadres gebruikt. Daarom is het noodzakelijk dat de gebruiker over dit e-mailadres beschikt» (onderstreping toegevoegd).*

28. De Autoriteit neemt akte van deze uitleg. Het gaat er dus niet om het *e-mailadres* van de werknemer mee te delen «*voor zover de gebruiker er geen heeft*», zoals thans in artikel 5 van het ontwerp is bepaald, maar **voor zover de gebruiker de werknemer geen e-mailadres ter beschikking heeft gesteld**. Artikel 5 van het ontwerp moet in die zin aangepast worden.

II.4. Genderanalyse

29. **Genderanalyse.** Bij navraag heeft de aanvrager bevestigd dat de "*genderanalyse die door de FOD wordt uitgevoerd*" van ontwerpartikel 29, lid 3, van de wet van 2007 inderdaad de "*statistische analyse*" is als bedoeld in artikel 29, lid 2, van de wet van 2007 en dat alleen "*ratio's*", dat wil zeggen verhoudingen (berekend door de onderneming), worden meegedeeld aan de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg en dat in dit kader geen persoonsgegevens worden doorgegeven²⁵.

²⁵ Meer concreet en in detail heeft de aanvrager als volgt geantwoord :

« *Inderdaad, alleen cijfers worden aan onze FOD meegedeeld. Op basis van de bestaande wetgeving geven de werkgevers op onze webapplicatie "Sociale Verkiezingen" (die beveiligd is) reeds het aantal mannen en vrouwen aan voor de volgende rubrieken aantal werknemers (per categorie werknemers), kandidaten en verkozenen.*

In dit voorontwerp van wet wordt een extra gegeven gevraagd : het aantal mannen en vrouwen in de werkgeversdelegatie (totaal aantal mannelijke - vrouwelijke leidinggevendenden in de onderneming en het aantal mannelijke - vrouwelijke werkgeversvertegenwoordigers die in de participatieorganen zijn aangewezen) ».

30. Terloops wijst de Autoriteit erop dat geaggregeerde gegevens niet noodzakelijkerwijs anonieme gegevens zijn. Op dit punt, op het gebied van statistieken, herinnert de Autoriteit aan overweging nr. 58 van advies nr. 211/2022 van 9 september 2022 *over een ontwerp van Koninklijk besluit houdende de wijziging van het koninklijk besluit van 22 februari 2017 houdende oprichting van de Federale Overheidsdienst Beleid en Ondersteuning (CO-A-2022-187)*, dat, in beginsel relevant, als volgt luidt

« Op dit punt, en als onderdeel van de technische maatregelen die moeten worden genomen om de gegevensminimalisering in het kader van de mededeling van gegevens aan BOSA te waarborgen, vestigt de Autoriteit de aandacht van de aanvrager op het begrip "differential privacy" Zo zou BOSA op basis van anonieme gegevens toch informatie kunnen verkrijgen over de diversiteit binnen kleine organisaties, bijvoorbeeld door ruis aan de gegevens toe te voegen, indien dit voor het betrokken doel noodzakelijk zou blijken [...] [...]. Ter herinnering: de samenvoeging van gegevens betekent niet noodzakelijk dat de gegevens anoniem zijn als er sprake is van reconstructieaanvallen" referenties en in vetjes gezette passages zijn in dit advies weggelaten).[...]»

31. *In concreto*, benadrukt de Autoriteit niettemin dat in het onderhavige geval de risico's voor de betrokkene in verband met een mogelijke heridentificatie van de betrokkenen in de geaggregeerde gegevens die aan de FOD WASO zijn meegedeeld, aanzienlijk kleiner zijn dan in het geval van het aangehaalde advies. De resultaten van de sociale verkiezingen moeten immers hoe dan ook worden meegedeeld aan de FOD WASO²⁶. *Het is dus vooral in een latere fase van de verwerking, bij de eventuele verspreiding van de statistieken **door de FOD WASO, dat rekening zal moeten worden gehouden met de toepassing van de hierboven vermelde principes***²⁷.
32. De Autoriteit vroeg de aanvrager ook welke gegevens het bedrijf zou gebruiken om de genderstatistieken op te stellen. Voor kandidaten zou dit moeten afhangen van de keuze die zij op de kandidatenlijsten maken, terwijl het meer in het algemeen voor andere werknemers zou moeten worden gebaseerd op de officiële verklaringen van tewerkstelling die aan de RSZ worden verstrekt²⁸.
33. De aanvrager antwoordde het volgende (de Autoriteit vertaalt):

²⁶ Zie artikel 68 van de wet van 2007

²⁷ Voor uitgebreide statistische gegevens over gender op dit gebied, waarvan de publicatie geen risico inhoudt voor de betrokkenen, zie bijvoorbeeld het jaarverslag 2021 van de FOD WASO over de sociale verkiezingen, beschikbaar op

<https://werk.belgie.be/nl/blog/sociale-verkiezingen-2020-definitieve-resultaten-2021>, laatst geraadpleegd op 16/03/23. Voor meer precieze statistieken, per activiteitssector, zie bv. FOD WASO, " Sociale verkiezingen 2020 - Resultaten goedgekeurd door de sociale partners op 19 maart 2021", blz. 413 e.v.

<https://werk.belgie.be/sites/default/files/content/statistics/Deel%203%20Brochure%20Tabellen.pdf>, laatst geraadpleegd op 17/03/23.

²⁸ In de toelichting bij artikel 9 van het ontwerp wordt het volgende uitgelegd: *«Merk op dat onder de huidige stand van de wetgeving, de werkgever geen volledig zicht heeft op het gendergegeven van zijn werknemers. Binnen de officiële aangiften van tewerkstelling aan de RSZ, worden werknemers gecatalogeerd als man of vrouw. De keuze van het vermelde gender (man, vrouw of X) komt dan ook toe aan de kandidaten, die dit gegeven doorgeven aan de organisatie die hen voordraagt ».*

« Het geslacht dat in de bovengenoemde webapplicatie voor kandidaten en verkozen werknemersvertegenwoordigers wordt ingevoerd, hangt in feite af van het geslacht dat op de kandidatenlijst is vermeld (naar keuze van elke kandidaat). Het in de bovengenoemde webtoepassing ingevoerde geslacht voor de werknemers in het bedrijf en de vertegenwoordigers van de werkgever wordt gebaseerd op de officiële verklaringen die bij de RSZ zijn ingediend.

De gendergegevens van het personeel zijn immers gekoppeld aan de verklaringen bij de RSZ, die gebaseerd zijn op het Rijksregister. Momenteel zijn er in de burgerlijke en sociale wetgeving slechts twee geslachten, man en vrouw. Iedere werknemer is dus geregistreerd als man of vrouw. De werkgever kan alleen vertrouwen op deze officiële RSZ-gegevens, die bekend zijn bij zijn personeelsdienst.

Er zij op gewezen dat de gegevens over het leidinggevend personeel gebaseerd zijn op de lijst die overeenkomstig de wetgeving 90 dagen vóór de stemming (op "X-dag") moet worden opgesteld. Die betreffende de door de werkgever aangewezen gedelegeerden zijn gebaseerd op het bericht over de samenstelling van het participatieorgaan dat twee dagen na de stemming (op "dag Y+2")» moet worden opgesteld.

34. De Autoriteit neemt akte van deze uitleg.

35. De Autoriteit vroeg de aanvrager vervolgens naar **de letter " X " in de zin van artikel 9 van het ontwerp** en de mogelijkheid voor aanvragers om deze als geslacht te kiezen. Is deze brief met name gericht op zowel interseksuele als transgender personen (of worden transgender personen uitgenodigd om te kiezen voor " M " of " V " afhankelijk van hun waargenomen geslacht²⁹? De aanvrager antwoordde als volgt (de Autoriteit vertaalt):

« Het is aan de kandidaat zelf om aan te geven onder welk geslacht hij zich kandidaat wil stellen. Hij geeft deze informatie door aan de vakbond, die zijn kandidatuur indient. De vakbond stelt de lijsten op met inachtneming van de keuze van de kandidaten ter zake. De kandidaten kunnen kiezen tussen M, V of X. Een transgender of interseksueel persoon kan er daarom voor kiezen zich te identificeren als man, vrouw of X, ongeacht zijn of haar officiële geslacht ».

²⁹ Zie met name: <https://www.coe.int/fr/web/compass/gender#11> ;

https://iqvm-iefh.belgium.be/fr/actualite/raad_van_europa_keurt_transrechtenresolutie_goed ;

https://iqvm-iefh.belgium.be/nl/activiteiten/transgender_en_interseksueel/transgender/enkele_begrippen ; laatst geraadpleegd op 17/02/23.

36. De Autoriteit is van mening dat de **toelichting bij het ontwerp moet worden aangepast om de met letter " X " bedoelde categorie van betrokken personen te verduidelijken.**
37. In zijn advies legt de Nationale Arbeidsraad uit waarom het gebruik van " X " **alleen mogelijk is voor kandidaten en niet voor kiezers**³⁰. Alle genderanalyses die moeten worden uitgevoerd ter uitvoering van het ontwerp en de wet van 2007 worden echter alleen uitgevoerd op basis van het onderscheid " M " of " V ". Bijgevolg zullen de verrichte analyses onvolledig zijn, aangezien zij geen rekening houden met de kandidaten die als " X " zijn opgegeven en de werknemers die onder de categorie " X " zouden vallen. Het doel van deze analyses hangt echter niet samen met het persoonlijke of proactieve karakter van de aanpak van de kandidaten, maar met het streven naar een evenwichtige vertegenwoordiging. In dit verband vroeg de Autoriteit de aanvrager waarom de categorie " X " niet in aanmerking wordt genomen in de uit te voeren genderanalyses .
38. De aanvrager antwoordde het volgende (de Autoriteit vertaalt):

« Het is van belang een onderscheid te maken tussen de respectieve doelstellingen van artikel 29 en artikel 40 van voornoemde wet van 4 december 2007, zoals aangepast door dit voorontwerp van wet.

Met betrekking tot artikel 40 wilden de sociale partners open zijn over genderidentiteit. Het is aan de kandidaat om zich in het juiste geslacht te presenteren. Zoals hierboven vermeld, hebben werkgevers bij de huidige stand van de burgerlijke en sociale wetgeving geen officieel beeld van de "echte" genderidentiteit van hun werknemers: In de bij de RSZ ingediende officiële verklaringen komen alleen de geslachten M en V voor. Anderzijds worden de kandidatenlijsten ingediend door de vakbonden, die deze gendergegevens voor hun kandidaten kunnen vermelden.

Het doel van de in artikel 29 bedoelde statistische analyse (die reeds gedeeltelijk in de huidige wetgeving bestaat) is anders. Het doel is een genderanalyse uit te voeren waarbij de nadruk ligt op mannen en vrouwen: hoeveel M/V-kandidaten en verkozenen zijn er in verhouding tot het totale aantal M/V's in het bedrijf ? De FOD voert deze statistische analyse uit op basis van de gegevens die de werkgever in de bovenvermelde webtoepassing heeft ingevoerd. Bij de

³⁰ In zijn advies, blz. 14, punt 6, zegt de Nationale Arbeidsraad het volgende :

« De Raad benadrukt dat, gezien de maatschappelijke ontwikkelingen, de namen van de kandidaten moeten worden gevolgd door de letter M, V of X, naargelang de keuze die de betrokken werknemer heeft aangegeven bij zijn representatieve organisatie, die deze informatie vervolgens aan de werkgever moet doorgeven. Hij vraagt dat de wet in die zin wordt gewijzigd, evenals de betrokken formulieren, de webapplicatie en de brochure.

De Raad wijst erop dat de toevoeging van de letter X enkel voor het opstellen van de kandidatenlijsten gerechtvaardigd is, omdat dit een persoonlijke en proactieve stap is, in tegenstelling tot het opstellen van de kiezerslijsten.

huidige stand van het burgerlijk en sociaal recht is het niet mogelijk gegevens "X" in deze statistische analyse op te nemen: Zoals hierboven uiteengezet, heeft de werkgever immers geen (officiële) kennis van de identiteit "X" van bepaalde tewerkgestelde werknemers. Ze staan allemaal officieel geregistreerd als man of vrouw. Alleen deze gegevens zijn officieel bekend bij de werkgever en kunnen in de statistieken worden opgenomen. Dit voorontwerp van wet is niet bedoeld om werkgevers te verplichten hun werknemers naar hun genderidentiteit te vragen.

Daarom is het zo dat gegeven "X" niet in de statistische analyse wordt opgenomen. Deze statistieken zullen mogelijk onvolledig zijn, maar op zeer kleine schaal, en dit zal in de analyse duidelijk worden gemaakt» (onderstreping toegevoegd door de Autoriteit).

39. De Autoriteit neemt akte van deze uitleg.

Om deze redenen,

is de Autoriteit van mening dat:

- 1.** het dispositief van het ontwerp duidelijk moet maken dat de mededeling van de taal van de uitzendkracht tot doel heeft de gebruikende onderneming in staat te stellen de wetgeving inzake het taalgebruik toe te passen (**overwegingen 5-7**) ;
- 2.** De Autoriteit verzoekt de aanvrager de mogelijkheid te overwegen om het normatieve kader dat van toepassing is op sociale verkiezingen te versterken in het licht van de regels die van toepassing zijn op verkiezingen, met dien verstande dat de Autoriteit evenwel geen standpunt inneemt over het normatieve kader dat van toepassing is op deze verkiezingen. Verkiezingssystemen op afstand hebben zwakke punten aan het licht gebracht die echter niet uitsluiten dat zij in het kader van sociale verkiezingen worden gebruikt (**overwegingen 12-16**) ;
- 3.** De wet van 2007 moet de verantwoordelijkheden bepalen van de verschillende entiteiten die betrokken zijn bij de organisatie van sociale verkiezingen (werkgever/onderneming, FOD WASO, enz.) met betrekking tot de verwerking van gegevens die nodig zijn voor het elektronisch stemmen en stemmen op afstand. en met name de aansprakelijkheid van de onderneming (de werkgever) en de "fabrikant" van het informaticasysteem (**overwegingen 18-20**) ;
- 4.** Wat de communicatie per elektronische post tussen de fabrikant van het informaticasysteem en de werknemer betreft, worden de aanvrager en de verantwoordelijken

voor de verwerking verwezen naar de overwegingen 25-29 van haar advies nr. 106/2022 van 3 juni 2022 *concernant un projet d'arrêté du Gouvernement wallon modifiant le Code réglementaire wallon de l'action sociale et de la santé en ce qui concerne la promotion de la santé, en ce compris la prévention, en Région wallonne (CO-A-2022-090)*, (**overweging 21**) ;

5. Het dispositief van het ontwerp moet de doeleinden specificeren waarvoor het e-mailadres van de uitzendkracht wordt meegedeeld (**overweging 22**) ;

6. In het kader van sociale verkiezingen is het overeenkomstig het beginsel van minimale gegevensverwerking niet nodig een beroep te doen op de identificatie en authenticatie van kiezers op basis van het Rijksregisternummer. Minder ingrijpende alternatieven verdienen de voorkeur (**overwegingen 23-24**).

7. Artikel 74, lid 3, van de ontwerpwet van 2007 zou veeleer moeten verwijzen naar end-to-endencryptie van het kanaal tussen het apparaat waarmee de kiezer stemt (*smartphone, laptop, computer*) en de server waarop de verkiezingssoftware draait (**overweging 25**) ;

8. Het e-mailadres moet door het uitzendbureau worden meegedeeld zodat de werknemer kan worden opgeroepen, voor zover de gebruikende onderneming dit adres niet aan de werknemer ter beschikking heeft gesteld (**zie de overwegingen 27-28**) ;

9. De toelichting bij het ontwerp moet worden aangepast om de categorie personen waarop de letter "X" betrekking heeft te verduidelijken (**overwegingen 35-36**).

Voor het Kenniscentrum,
(get.) Cédrine Morlière - Directeur